

To Sogne og et Herred.

Alfr. Kaae: Torsted. Blade af et Hedesogns Historie. Kaaes Forlag, Kronhede, Ulfborg 1945. — *Rasmus Mortensen*: Balle Sogn. Af Silkeborgegnens Historie. Silkeborg Centralbiblioteks Forlag. 1946. — *H. K. Kristensen*: Øster Horne Herred. Udgivet af Historisk Samfund for Ribe Amt. I Kommission hos P. Haase & Søn. 1944.

Helt mærkeligt er det at se de vest- og midtjyske Egne, som ellers ikke er kendte for deres Fedme, frembringe den ene historiske Sogne- og Herredsbeskrivelse efter den anden, nu sidst 3 Værker hver paa 3—400 Sider. Det er tre Skolelærerprodukter, der ligger paa Bordet, og nu til Dags er det vel stort set en Garanti for Kvalitet.

For et lokalhistorisk Værk, der netop henvender sig til videre Kredse, maa det være af afgørende Betydning, om det foruden at være vel disponeret og vel underbygget er velskrevet. I Kaaes Bog om Torsted Sogn har vi faaet et Værk, der efter Anm.s Opfattelse opfylder disse Betingelser. Det er tydeligt, at Forfatteren har forelsket sig i det Hedesogn, han som ung slog sig ned i; han har da ogsaa kunnet give sin Bog et personligt Præg, som afgjort er et af dens Aktiver og klæder den saa godt. Selv den Gennemgang af de enkelte Gaarde, som i saa mange Sognehistorier er noget af det drøjeste, en Ørkenvandring for en *Læser*, er lykkedes forbløffende godt — her er puttet Slægtshistorie og mange fængslende kulturelle Træk ind, enkelte Steder en Anekdotte. I det hele taget gælder det om Bogen, at Mennesket er sat i Midtpunktet, og bringer Liv til de ellers saa døde Aarstal og Fakta. Kaae glemmer heller ikke de sidste 100 Aar for de fjernere Aarhundreder, netop her skulde vel ogsaa den stedkendte kunde øse af et frisk Væld, andre ikke har Adgang til. Der er noget om Sognestyret — ogsaa visse pudsige Træk, som en Klage over en, som det mentes, uberettiget kommunal Vejudgift paa 63 Øre; men mon dog ikke Sognepolitikken kunde have fortjent udførligere Omtale. Naa, Forfatterens Fremstilling er jo kun *Blade* af Sognets Historie; det giver Ret til at vælge og vrage, hvad der skal med.

Afsides laa Torsted, sent kom det fx. med i Andelsbevægelsen; Brugsforening og Mejeri er fra 1930'erne; megen Historie er der saaledes ikke her. Plantningsarbejdet i Heden har flere Aar bag sig, og dets Historie fortælles. Bogen slutes af med et Kapitel om Modstandsbevægelsens Arbejde i Sognet — der var gode Betingelser for Vaabenmodtagelse. Den er saaledes ført helt op. Foruden af nogle gode Fotografier oplives Teksten af en Mængde

af Forfatterens egne pyntelige Skitser af Hedelandskaber og Gaarde i Sognet. Et Sagregister fortjener ogsaa at fremhæves.

I Torsted-Bogen lader Forf. sjældent Kilderne selv tale, og der er faa Lister og Tabeller. Bogen om Balle Sogn har mange saadanne Oprensninger, fx. en Udskrift af Nationalmuseets Fundprotokoller over indgaaede Oldsager (Mikrolitter, Økser, Flækkeskrebere o. s. v. med Maal og Museumsnummer), en Afskrift af Nationalmuseets Fortegnelse over Højene i Sognet (114 Høje med Matrikelsnr. og kort Beskrivelse); senere hen en Afskrift af Folketællingen 1787 og et udførligt Referat af Tællingen 1801 for Sognet. Der bliver Plads til en Sogneprotokol visende Ejerne af de forsk. Matrikelsnr. i 1820, og derefter en lang Fortegnelse over de nuværende Ejendomme og deres Ejere siden Udstykningen — Matrikelsnr., Aarstal og Navne. *Læsning* er den Slags — og der er mere end det nævnte — nu ikke; men det er aabenbart Forfatterens Hensigt at udlevere Læserne Materialet til Selvsyn, mærkeligt, at Forfatteren ikke har kunnet se, at dette Kildestof tynger Bogen meget stærkt. En Bearbejdelse af det havde været langt at foretrække; det, der derudover havde Interesse for lokale Læsere, kunde have været givet i et Tillæg. Nu er der naturligvis helt livlige og interessante Stykker ind imellem, fx. om Befolkningens Næringsveje (Træ- og Teglværksarbejde var Egnens gamle Erhverv); ogsaa andre Sider af Sognets Liv berøres som fx. den grundvigske Bevægelse og Politik i Provisorietiden. Hvad den sidste angaar, belyses den ved et Uddrag af Sognets Panteprotokol uden egentlig Kommentar (atter direkte Kildeangivelse!). Var der virkelig ikke Mulighed for at opspore nærmere ad anden Vej om den Stemning i Sognet, der laa bag Skatteenægtelsen og Udpantningen.

Sit særlige Problem fik Balle Sogn, da der paa dets Grund opvoksede en Forstad til Silkeborg (Alderslyst). I Krisetider blev det en haard Belastning at have en saadan købstadsmæssig Bebyggelse. Udviklingen medførte da ogsaa Indlemmelse af denne i Silkeborg. Om dette Nybyggersamfunds Opvækst giver Forf. mange gode Oplysninger. — Det gælder om Balle-Bogen, at der i den er samlet meget Stof til Sognets Historie, men at dette i for høj Grad er forblevet ubearbejdet til Skade for Bogens Læselighed. Forfatteren holder sig for beskedent i Baggrunden.

H. K. Kristensens Bog om Øster Horne Herred har som Udgangspunkt haft et af Oluf Nilsen efterladt, ufuldstændigt Manuskript, der af Forf. er blevet saa grundigt omarbejdet og udvidet, at han har overtaget Eneansvaret for Bogen. Der indledes med en Oversigt over Naturforholdene, derefter følger Ka-

pitler om Oldtiden, Herred og Ting, Herredet i Almindelighed og nogle Tabeller over Landgilden i 1664. Dette er Bogens almindelige Del. Den følgende og største Part bestaar i en Gennemgang af de 6 Sogne i Herredet. Her er der for hvert Sogn foruden et alm. Afsnit særlige Kapitler om Kirken (m. Præsterne) og Skolen (m. Lærerne); hvor der er Herregaarde, faar ogsaa disse særlige Afsnit. I det alm. Afsnit om Sognet gennemgaas Bebyggelsens Byer og Gaarde. Der er ikke mindst heri samlet et stort Stof: om Stednavne og deres Betydning, om Gaardenes Tilhørsforhold og Landgildeydelse, Navne paa Gaardfæstere, om Markskel, om Udskiftninger o. a. — tørt Stof; stort og smaat synes at have sat hinanden Stævne, nu og da rigeligt af det sidste. Hvad betyder fx. et S. 374 omtalt Slagsmaal i 1624? Eller hvilken Betydning har det haft for en Præst (S. 345), at han 1622 købte 6 Laks i Lundenæs for 1 Sldr. Stykket. Der er noget haandbogsagtigt over disse Afsnit, ligesom Præste- og Degnebiografierne meget ofte virker som Leksikonartikler fyldt med Aarstal angivende Fødsel, Død, Eksaminer, Giftermaal, Udnævnelser. Er det virkelig ikke muligt at komme disse Folk eller blot nogle flere af dem nærmere ind paa Livet? Det maa dog netop være Meningen i en Skildring som denne at se Præsten eller Degnen i Forholdet til Menigheden. Naa, en Anmelder har selvfølgelig lettere ved at spørge end en Forfatter ved at opfylde Ønsker, og man har paa Fornemmelsen, at det i høj Grad kniber med at faa Plads i en saadan Herredsbog, derfor er vel Fremstillingen saa sammentrængt. Uvilkaarligt rejser sig det Spørgsmaal, om en Herredsbog efter en Plan som denne ikke er en Uting, er forældet. Da Oluf Nielsen skrev sine Herredsbøger, der langt fra er saa detailtyngede, var det mere ualmindeligt, at der skreves Sognehistorier. Nu maa man derimod vente, at i hvert Fald nogle af Sognene i Ø. Horne Herred før eller senere faar egne Sogneskildringer, udførligere end der kan blive Plads til det i en Herredsbog. Var det da ikke rimeligere, at Herredsbøgerne efter det gamle Skema helt gled ud? Herredsbøger var ikke dermed overflødige; der er god Brug for Skildringer af Herredernes almindelige Historie, og i de første Kapitler af Bogen om Ø. Horne Herred er Begyndelsen hertil gjort paa udmærket Maade. Her træder Enkelthederne nemlig tilbage og bruges til at belyse større Linjer med i en god og læselig Fremstilling. Mon ikke netop H. K. Kristensen havde været Mand for at forfatte en Herredsskildring efter større Linjer med Kapitler om Fæsteforhold, Skolevæsen, Markfællesskab og Enkeltgaarde o. s. v. i et Herred under ét. Spredt rundt om i den foreliggende Bog findes nu udmærkede Iagttagelser om Landgilde-

forhøjelser, om Bygninger og Redskaber, om Driftsformer og Udstykning o. m. a.

I Skildringerne af Herredets Herregaarde har der ligesom været bedre Plads for Fortælleren, især Kapitlet om Nørholm er da ogsaa meget levende. Men overalt gælder det om Bogen, at det er en grundmuret Bygning, H. K. Kristensen har rejst. Anmelderen kunde blot ønske, at den i Stedet for de mange Smaarum havde indeholdt eet stort Lokale.

Petitessekritik frafaldes her gerne; men maaske bør det dog fremhæves, at man skal være varsom i Omgang med Latinen. Ordene paa Ølgod Kirkes Klokke (Ø. Horne H. S. 326) kan ikke være rigtigt gengivet; for *ferra* skal læses *terra* og for *ve* vel *sed*, og Indskriften i Balle Kirke (Balle Sogn S. 133) maa være stærkt forvansket.

C. Rise Hansen.

Sønderjysk Lokalhistorie.

P. Kr. Iversen: Vejledning for sønderjyske Lokalhistorikere. Skrifter, udgivne af Historisk Samfund for Sønderjylland 8. Gyldendal 1946.

Før 1914 var den Litteratur, der udkom om Sønderjylland, præget af den nationale og folkelige Kamp. Efter 1920 begynder den lokalhistoriske Litteratur at vinde større og større Raaderum. Det fremragende Værk, der udkom i 1944, »Vejledning i Studiet af Sønderjyllands Historie«, skrevet af Troels Fink og Johan Hvidtfeldt, har nu paa et enkelt Omraade faaet en mere speciel Udformning ved P. Kr. Iversens Bog. Der er god Brug for denne Vejledning; det viser de Egns- og Sognehistorier, der indtil nu har set Dagens Lys.

Den Planlæggelse af et lokalhistorisk Arbejde, som findes i Bogen, er god at faa Forstand af, ikke alene i Sønderjylland, men i hele Landet. »Planlæggelsen« maa dog ikke virke afskrækkende paa dem, der vil begynde et lokalhistorisk Arbejde; mindre kan gøre det, men det er ikke alene godt, men ogsaa nyttigt at vide, hvilke Krav, der maa stilles til et ordentligt Arbejde. De Vanskeligheder, som den enkelte vil møde, er til at overvinde, og Iversen giver alle det gode Raad at tale med Arkivernes og Bibliotekarernes Personale om Sagen.

Der er for Begynderen to store Vanskeligheder at overvinde, nemlig Skriften og Sproget. De gotiske Skriftegn er aftrykt, og der findes en god Anvisning paa, hvorledes de lettest kan læses. Vanskeligere er det med Sproget, de fleste Dokumenter er skrevet paa Tysk, og der kræves et ret intimt Kendskab til dette Sprog for at kunne læse Aktstykker fra Tiden før 1850.